

Christian Stark

NEOLIBERALIZEM – IZZIVI ZA PRAKSO IN ETIKO SOCIALNEGA DELA

POSKUS DEFINIRANJA NEOLIBERALIZMA

Izraz neoliberalizem so na konferenci v Parizu leta 1938 skovali ekonomisti Friedrich August von Hayek, Wilhelm Röpke, Walter Eucken in drugi. Zasnovali so ga kot nasprotni ekonomski koncept keynesianski teoriji (cf. Hennecke 2000: 137–139, Dixon 2000: 7–9). Ekonomska teorija Johna M. Keynesa trdi, da je slabost kapitalizma v tem, da trg ni zmožen ustvariti učinkovitega sistema produkcije in distribucije, ki bi zagotavljal varnost za celotno prebivalstvo. Keynes je trdil, da mora država zaradi te nesposobnosti kapitalizma nujno posegati v sistem z dopolnilnimi ukrepi (cf. Wilke 2002: 30–126).

Čeprav imamo lahko Friedricha A. von Hayeka za utemeljitelja neoliberalnih idej, pa ne moremo govoriti o eni sami šoli neoliberalne misli. Nasprotno, obstaja mnogovrstna institucionalizirana mreža, znotraj katere lahko druga ob drugi sobivajo različne oblike neoliberalne misli. Osrednja teorija neoliberalizma temelji na neoklasični teoriji in monetarističnih načelih čikaške šole.

Za Oskarja Negta (1997: 38) je neoliberalizem kapitalizem, osvobojen vseh demokratičnih in družbenih prepovedi in pomislekov:

Dandanes se je kapitalizem prvič znašel v položaju, v katerem logika kapitala deluje natančno tako, kakor jo je opisal Marx. Logika kapitala se je prvič osvobodila vseh zavor, ki se jih je dolgo upoštevalo tako v notranjih kakor tudi v zunanjih zadevah.

Neoliberalizem lahko opišemo kot ekonomski projekt za kapitalistično elito. Njegove

poglavitne značilnosti so predstavljene v nadaljevanju.

POGLAVITNI ELEMENTI NEOLIBERALNE MISLI

Ekonomizacija vseh področij življenja – univerzalna ureditev trga

Za načelo neoliberalne ekonomije velja, da velja za vsa področja življenja. Elmar Altvater (1981: 15) piše o imperializmu ekonomije. Vsa področja življenja so podvržena tržni logiki, logiki optimizacije in individualnemu maksimiranju izkoriščanja. Celo posameznik je obravnavan v luči tržne logike – spremenjen je v človeški kapital. Posameznik postane podjetnik. Oseba postane podjetje, nekakšen »Jaz d.o.o.«, ki se nenehno optimizira. Odnos do sebe in drugih je razumljen samo z zornega kota denarja.

Šibka država: manj države, več zasebnega podjetništva?

V skladu z neoliberalno mislijo država ni dolžna ravnati kot podjetnik. Javni sektor je treba omejiti na račun zasebnega sektorja. Spodbuja se privatizacija nacionaliziranih gospodarskih družb in prav tako privatizacija državnih monopolov in holdingov v telekomunikacijah, transportu, energetiki in preskrbi z vodo. Država mora izpolnjevati naloge, ki jih določijo neoliberalni ekonomisti. Namen države je, da zagotovi pogoje, ki so potrebni za delovanje prostega trga. V skladu z neoliberalnim konceptom postane država blaginje nacionalna

konkurenčna država, katere naloga je, da s svojo politiko zagotavlja, da država ostane konkurenčna na svetovnem trgu. Država tako spodbuja neoliberalne zasebne poslovne interese.

Ekonomska globalizacija

Neoliberalna misel odobrava globalizacijo, ker spodbuja prosto trgovino med državami, bodisi s pomočjo globalnih organizacij, kot je STO, in njenih sporazumov, kot so GATT, GATS ali TRIPS, bodisi podpira prosto trgovino in posebne ekonomske cone. Meje je treba odpreti za globalni pretok dobrin, storitev, kapitala in naložb. Uredbe in zakonodaja, kot so zaščitne carine ali državne subvencije za določene gospodarske panoge, zavirajo prosto trgovino in jih je treba odpraviti, ker ovirajo investiranje. Za neoliberalno misel je globalizacija proces naravne rasti, ki sili industrijske države k zniževanju socialnih in tudi okoljskih meril, da bi ostale konkurenčne na svetovnem trgu. Sredstvi za doseg tega cilja sta razgradnja socialnih storitev in zmanjšanje državnih primanjkljajev, za katere velja, da ovirajo uspešnost.

Vendar pa se ti ukrepi izvajajo samo, dokler so v prid neoliberalnim ekonomijam: države tako imenovanega tretjega sveta morajo omogočati prosto trgovino, hkrati pa so ZDA uvedle zaščitne carine za blago iz teh dežel, Evropska unija pa obilno subvencionira svoje kmetijstvo.

Deregulacija

Deregulacije ne pomeni, da se država odpove svojim predpisom, ampak da so skoncentrirani na povečevanje konkurenčne gospodarske dejavnosti in dobička od kapitala. Država zaradi spodbujanja investicij in konkurenčnosti zmanjša obdavčitev podjetij, čim bolj pa zmanjša tudi ovire, kot so predstavništvo delavcev in posredovanje države. Predpisi o varovanju zdravja, varnosti in varovanju okolja veljajo za ovire pri investicijah in podjetnikom omejujejo prosti trg.

Kakšno obliko svobode neoliberalizem zahteva za podjetnike? Svobodo izkoriščanja delavcev? Svobodo volka za tatinski lov svobodnih piščancev v svobodnem kurniku?

Proti interesom večine prebivalstva je treba vsiliti neomejeno avtonomijo za lastnike denarja in produkcijskih sredstev.

Neoliberalizem in socialna politika

Za neoliberalno misel je revščina usoda, ki jo človek nakoplje samemu sebi; pravzaprav je revščina samo kazen za zavračanje dela ali za nezmožnost posameznika, da na prostem trgu uspešno proda sebe ali svoje delo. Država in podjetja so razbremenjena odgovornosti za izpolnjevanje etičnih ali socialnih načel – to je izključno odgovornost posameznika, kot pravi Friedman (1962: 12):

V resnici je poglobitni cilj liberalcev, da se posameznik sam spoprijema s problemom etike.

Ustvarjanje množične brezposelnosti ali prepuščanje ljudi stradanju ni razumljeno kot pomanjkanje pomoči, ampak kot stranski učinek prostega trga, zato ga ni mogoče kritizirati (Gerlach 2000).

Po Friedmanovem mnenju (1971: 176) je edina družbena odgovornost podjetij, da ustvarjajo dobiček za delničarje:

Le malo razvojnih teženj je, ki lahko spodkopljejo temelje naše družbe tako korenito kakor ideja, da imajo podjetja še kako drugo odgovornost, kot je ustvarjanje čim večjega dobička za svoje delničarje.

Friedrich A. von Hayek (v Kurz 2001: 752) sploh ne more razumeti pojma »socialno«:

Več kot deset let sem intenzivno preučeval pomen izraza »socialna pravičnost«. Pomena nisem našel ali, bolje rečeno, ugotovil sem, da ta izraz za družbo svobodnih ljudi ne pomeni nič [...] Socialno se ne nanaša na ideal, ki bi ga bilo mogoče definirati in je danes namenjen zgolj temu, da odvzame pomen pravilom svobodne družbe, ki ji moramo biti vsi hvaležni za našo blaginjo. Čeprav se bodo nekateri ob tem zgrozili, moram reči, da ne znam misliti »socialno«, ker ne vem, kaj to pomeni.

Zahteve po socialni pravičnosti omejujejo pravico do neomejene osebne lastnine. Altruizem in solidarnost veljata za nizko kolek-

tivno moralo in plemenski nagon; po teoriji socialnega darvinizma se celo upirata višjim standardom civilizacije in ju je treba šteti za nemoralni (Blankenburg 1997).

NASTAJANJE NEOLIBERALNEGA PROJEKTA

Nastanek neoliberalnega projekta sega v trideseta leta 20. stoletja – potem ko je v prvi tretjini 20. stoletja propadel klasični liberalizem. Leta 1938 so se na že omenjeni konferenci v Parizu srečali ekonomisti pod vodstvom Friedricha von Hayeka, da bi poiskali nasprotni koncept keynesjanstvu. Leta 1947 je Hayek ustanovil miselni trust z imenom Društvo Mont Pelerin, ki naj bi širilo njegove ideje.

Posledica tega je bila ustanovitev mednarodne mreže skladov (npr. Heritage Foundation leta 1973 v Washingtonu), inštitutov (npr. Institute of Economic Affairs leta 1971 v Londonu), raziskovalnih centrov, tiskanih medijev, akademikov in predstavnikov za odnose z javnostmi, ki se je posvečala uveljavljanju neoliberalne ideologije. K političnemu preboju je pripomogla vrsta dobitnikov Nobelove nagrade za ekonomijo (prvič so jo podelili leta 1969). Med njimi so bili številni neoliberalni ekonomisti – tudi Friedrich von Hayek leta 1974 in Milton Friedman leta 1976 (cf. Michalitsch 2002).

Tako je neoliberalna misel prevzela nadzor nad diskurzom v ekonomiji, prodrla je na polje realne politike in do ključnih ljudi v medijih, to pa je vplivalo na vsa področja življenja.

Prvi poskusni zajček za uporabo neoliberalne ekonomske politike je bil Čile. Leta 1975 so se predstavniki čikaške šole, tako imenovani čikaški fantje (*Chicago Boys*), s pomočjo vojaške hunte generala Pinocheta lotili neoliberalnega prestrukturiranja države.

Pod skrbništvom Milтона Friedmana so čikaški fantje sprejeli skrajno avtoritarni režim, ki je podprl načrt vpeljave njihovega modela gospodarstva. Pinochetov režim je veljal za izjemno primerne za uporabo tega modela. Člana delovne skupine in pozneje čilskega finančnega ministra Sergia De Castra so 15. februarja 1976 citirali v *Il Mercuriu* (Valdés 1995: 51):

[...] resnično svobodo človeku zagotavlja samo avtoritarni režim, ki svojo oblast izvaja s pomočjo za vse enako veljavnih normativov.

Z zmago Margaret Thatcher leta 1979 v Združenem kraljestvu in z izvolitvijo Ronalda Reagana za ameriškega predsednika leta 1980 se je neoliberalcem uspelo z obrobja prebiti v središče. Ronald Reagan z reagonomijo in Margaret Thatcher s thatcherizmom sta bila prvi pomembni politični osebnosti, ki sta neoliberalne doktrine uporabili v industrijskih državah. Toda za uveljavitev neoliberalizma kot prevladujoče ekonomske ideologije je bil odločilen propad sovjetskega komunizma.

KONSTRUKCIJA SOGLASJA – SPREJETJE NEOLIBERALNE MISLI

Na koncu gre zasluga za preboj neoliberalnega načrta uspešni »izdelavi konsenza« (Chomsky 1996). Predstavniki neoliberalizma so iskali prepričljivejše načine za spoprijem s socialnimi definicijami in načini razmišljanja. V javno zavest so začele prodirati strupene pripovedi o socialnih zlorabah, razprave o varčevanju in virov ter slogani. Sčasoma so se tako posamezniki kot družba podredili ideološki preobrazbi in jo sprejeli.

V tem pogledu mentalni strup izsiljevanja številna gospodarstva sili v nelojalno konkurenco. Vsebine razprav o varčevanju se zlorablja za razgradnjo socialne države, pogovori o zlorabah socialnega sistema in o žicarjih pa pozornost preusmerjajo od resnično krivih. Žrtve postanejo storilci: za krivce so razglašene žrtve, ne pa multinacionalke, ki se izogibajo plačevanju davkov, in multimilijonarji, ki uničujejo skupnost. Za prazno javno blagajno so torej odgovorni brezposelni, prejemniki socialne pomoči. Politiki in menedžerji govorijo o »zategovanju pasu«, o »življenju nad našimi možnostmi«, medtem ko si sami polnijo žepo (Gerlach 2000).

Delavska zakonodaja in socialne pravice, kot so zaščita pred nezakonitim odpuščanjem, podpora za brezposelne, plačilo bolniške – in ne zasebno imetje multimilijonarjev – so postale pogon za nepojasnjeno demontažo zaščitne delavske zakonodaje, hkrati pa se ni poskušalo

privarčevati pri birokraciji, ki disciplinira brezposelne in prejemnike socialne pomoči, niti pri administraciji EU. Zbadljivi slogani neoliberalne ideologije so oblikovani tako, da spodkopavajo odnose družbene solidarnosti in solidarnost spreminjajo v dobičkonosno odvisnost od tistih zgoraj in v brezobzirnost do tistih spodaj (*ibid.*).

Socialnih pojavov, ki veljajo za negativne, se ne preprečuje več, nasprotno, jemlje se jih za socialno neizogibno stanje oziroma za tako imenovane »materialne omejitve«. Razvpit domislek gospe Thatcher »Ni druge možnosti« (*There is no alternative*) še poudari to domnevno neizogibnost. Politično ravnanje, ki ga usmerjajo določeni interesi, se lažno prikazuje kot neizogiben ukrep anonimnih sil, ki je usmerjen v edini možni in smiselni izhod.

Ta negativna dogajanja, ki jih evfemistična govornica samo še zaostri, so prikazana kot zaželena: vse bo postalo fleksibilno in racionalizirano. Ovire za naložbe bodo odpravljene, podjetja morajo postati bolj vitka in »fit«, zaposlene pa je treba »sprostiti«. Delavec mora biti vedno na voljo za delo, klic lahko pričakuje katerokoli uro in katerikoli dan. Delavci morajo postati bolj prilagodljivi, se pravi bolj produktivni, zato morajo biti zadovoljni z nižjim plačilom.

Koncept reform, ki so ga združili s prejšnjim načrtom za doseg večje socialne pravičnosti, boljših izobraževalnih možnosti in socialno-varstvene mreže, je zdaj sopomenka za zniževanje standardov socialnih storitev.

Neoliberalni miti in dogme se spajajo s temi strupenimi neoliberalnimi idejami. Neoliberalizem je videti kot nova svetovna religija, ki zase terjata tisto absolutno veljavnost, ki jo sicer povezujemo z različnimi oblikami verskega fundamentalizma. Neoliberalne dogme in miti se kažejo v sloganih, kakršni so: »Ne moremo si več privoščiti države blaginje«, »Če gospodarstvo uspeva, je vsak premožnejši« ali »Ekonomska rast ustvarja delovna mesta«.

Politiki, ekonomisti in predstavniki medijev tako dolgo ponavljajo vse te toksične ideje in mite kot mantro, dokler izmišljotina ne spremeni laži v resnico. Pierre Bourdieu (1998: 39) ta proces opiše kot

simbolični odtis [...] novinarji in navadni državljani so ponavljali, kar so določeni intelektualci namerno spravili v obtok.

To pojasni, zakaj so ti septični koncepti tako globoko zasidrani v zavesti prebivalstva, čeprav jih izpodbijajo njihova lastna empirična izkušnja o tem, kaj se pravzaprav dogaja, in številne raziskave (*cf.* WIFO-Weissbuch 2006, Reimon, Felber 2003, Stiglitz 2003):

- Vprašanje zmožnosti financiranja države blaginje ni vprašanje pomanjkanja sredstev, temveč politične volje in razdelitve sredstev.
- Zdajšnji prepad med bogatimi in revnimi – ne samo znotraj držav, temveč tudi med državami – jasno kaže na zmoto dogme, da je uspešno gospodarstvo blagoslov za vse in da rast prinaša delovna mesta.
- Če podjetja ustvarjajo dobiček, se cena delnice poveča, vendar to še ne pomeni, da je zato vsakdo premožnejši – bogatijo samo člani upravnih odborov, menedžerji in delničarji. Delavci nimajo nič od tega.
- Če bi bili blaginja in ekonomska stiska odvisni od nizkih plač ali dodatnih stroškov za pokojnine in plačilo socialnega zavarovanja, kakor trdijo neoliberalci, bi imele države, kot sta Bangladeš in Somalija, že zdavnaj polno zaposlenost in ljudje bi tam živeli v izobilju.

POSLEDICE ZA SOCIALNO DELO

Razgradnja države blaginje

Dve od posledic neoliberalne politike sta razgradnja socialne države in poglobljanje prepada med bogatimi in revnimi med državami in tudi znotraj posameznih držav. Ulrich Beck je v svoji knjigi *Družba tveganja: Na poti v neko drugo moderno* (1986) raziskoval učinek socialnega dvigala, ki je vse razrede in družbene sloje dvignilo hkrati. Glede na poznejši razvoj globalne skupnosti od leta 1986 pa je bolj smiselno govoriti o učinku krožnega dvigala paternostra: za toliko, za kolikor se nekemu uspe dvigniti, se drugi spusti (*cf.* Butterwegge 2006). Zato so se pojavile nove oblike socialnih težav in z njimi več nalog za socialno delo, vendar jih je treba opraviti

v razmerah, v katerih so denarni viri bodisi blokirani ali zmanjšani.

Ekonomizacija socialnega dela – novo javno upravljanje

Z izrazom »ekonomizacija socialnega dela« mislim na realnost, v kateri je socialno delo podrejeno logiki dobička in trga. S tem je povezan povečan pomen, ki so ga dobili metode in koncepti vodenja in upravljanja podjetja ter vodenje socialnega dela kot zasebnega podjetja. Socialno delo je šlo v ekonomizacijo z obljubami o večji učinkovitosti in storilnosti in s tem povezanim vidnim izboljšanjem kakovosti socialnega dela.

Na začetku devetdesetih let je v Avstriji začelo poslovno vodenje (menedžerializem) vdirati na področje skupnostne socialne politike. Pojavilo se je kot »novi javni menedžment« (novi nadzorni model ciljno usmerjenega vodenja). Novi javni menedžment upošteva menedžerski racionalizem, za katerega je javna uprava ena od storitvenih industrij, zato v njej poskušajo vpeljati inštrumente modernega vodenja.

Tekmovanje namesto solidarnosti

Socialna združenja in institucije so se spremenile v podjetja, ki temeljijo na menedžerskem razmišljanju in delovanju, saj uporabljajo pogodbe, ki poudarjajo učinkovitost, in konkurenčne javne razpise za zbiranje ponudb. To je povzročilo ekonomizacijo institucij, filozofija stroškovne učinkovitosti pa je med organizacijami socialnih storitev povzročila konkurenčne odnose. Ne da bi se javnost dovolj zavedala, je v takih okoliščinah konkurenčnost dobila veliko večji pomen in dosegla stopnjo, na kateri so posledice postale razdiralne. Skupnostne organizacije tekmujejo med seboj in vse pogosteje tudi s komercialnimi ponudniki teh storitev. Centralne, pokrajinske ali lokalne oblasti, ki plačujejo račune, zato pričakujejo, da bo večja konkurenčnost povečala storilnost zaposlenih in učinkovitost ponujene storitve, posledica tekmovalnosti pa naj bi bili predvsem nižji stroški.

Konkurenčnost lahko povzroči tako imenovane učinke »penjenja« oziroma selekcioniranja v tistem delu podpornega sistema, ki zajema

obrobne skupine: izpodriva se zlasti najšibkejše odjemalce v korist tistih, za katere je mogoče lažje poskrbeti s pozitivnimi rezultati. Obravnavo in svetovanje dobijo samo tisti, ki se v težavnem položaju niso znašli zaradi svoje nepremišljenosti in brezbriznosti in katerim se lahko podpora zaračuna na stroškovno učinkovit način.

Odgovorni za zaščito socialnih pravic so zato postali individualni kupci socialnih storitev, ki morajo za te storitve, ki jih določata ponudba in povpraševanje, plačati.

Javne dobrine, ki jih država blaginje zakonsko zagotavlja svojim državljanom v skladu s socialnimi določili in ljudem zagotavljajo ustrezne življenjske razmere, so postale dobrine, ki jih je treba kupiti. Državljanji z neodtujljivimi pravicami so postali ekonomski državljanji, ki imajo pravico samo do tistega, kar lahko kupijo. Odjemalci socialnega dela so se spremenili v stranke in kot taki so sami odgovorni za razloge svojih težav in predvsem za rešitev svojih problemov, s tem pa za svoj uspeh ali neuspeh.

Ekonomija pred strokovnostjo

V analizi ekonomskih procesov socialnega dela od devetdesetih let 20. stoletja se je premalo pozornosti posvečalo temu, da izhodišče nista blaginja odjemalca in izboljšanje kakovosti socialnega dela, temveč težnja po varčevanju z denarnimi viri.

Ekonomizacija socialnega dela je nekakšen trojanski konj. Profesionalno socialno delo se izrablja za doseganje ciljev, ki so škodljivi za to stroko: za varčevanje namesto za pomoč, ki je povezana s potrebo po zagotavljanju življenjskih razmer, ki ustrezajo ljudi.

Kaj naj bi bilo koristno, učinkovito in izvedljivo, določajo predvsem strogo gospodarjenje in stroški – ne strokovna diagnoza; uspešno varčevanje je praviloma pomembnejše od uspešnega zagotavljanja pomoči. Socialno delo poganja logika upravljanja s financami, kot se kaže v konkurenčnih pogodbah, formalizaciji svetovanja in v supervizorskih storitvah, ki so produkt in podobne tistim v standardizirani produkciji teh storitev: namesto za ustvarjanje odnosa z odjemalcem gre le še za najbolj

storilnostno naravnano vodenje primera. Posledica tega je, da dejavnost socialnega dela in vse, kar je povezano z njim, zanemarja odjemalce (Schnurr 2005: 239).

Dinamična države blaginje – delo za golo preživetje (*workfare*) namesto blaginje (*welfare*)

Namesto aktivne države blaginje imamo dinamično državo blaginje.

S pomočjo neoliberalnih neologizmov, kot so »Promoviraj in zahtevaj«, »Pomoč samo tistim, ki jo zares potrebujejo«, »Naj ljudje pomagajo sami sebi in se opirajo na svojo lastno pobudo«, »Dol z mentaliteto državne pomoči«, sta brezposelnost in revščina v skladu s kanonom socialnega darvinizma postala problem posameznika, značajske šibkosti in znamenje pomanjkanja pripravljenosti za delo.

S sklicevanjem na te slogane se v krizi brezposelnosti, ko manjka dela, ne pa tudi tistih, ki so pripravljeni delati, še povečuje pritisk, da je treba delati, vendar umanjajo vsakršna prizadevanja za izboljšanje življenjskih možnosti socialno prikrajšanih ljudi.

Skupnost se razdeli na trg države blaginje na eni strani in na dobrodelno državo na drugi.

Tisti državljani, ki si to lahko privoščijo, kupijo socialno varnost (to je oskrbo za ostarele). Nasprotno pa *work-fare* država ponuja zgolj minimalne storitve, ki preprečujejo, da ljudje ne bi stradali in zmrzovali, sicer pa so prepuščeni zasebnim dobrodelnim organizacijam. Čeprav se sklicuje na »osebno odgovornost«, ta dejansko pomeni dodatno breme za tiste, ki delajo in za ljudi z najnižjimi pokojninami.

V širšem kontekstu je »aktivacija« nekakšen avtoritarni preklic socialnih pravic: pomoč pri iskanju dela se spremeni v grožnje prisilnega dela. Zato država blaginje postane ciljno naravnana *workfare* država, ki je osredotočena na izvrševanje represije in socialno izključevanje (cf. Dimmel 2006).

ODZIV SOCIALNEGA DELA

Socialno delo se različno odziva na ekonomizacijo socialne sfere. Haiko Kleve (2003)

govori o ambivalentnem odnosu socialnega dela do ekonomizacije.

Socialni delavec s svojega zornega kota neoliberalne preobrazbe skupnosti države blaginje ne more niti eksplicitno obsoditi niti je ne more z zadovoljstvom pozdraviti. (Kleve *et al.* 2006: 14.)

Dimmel (2006) opozori na tako imenovano prilagoditveno stališče, ki ne kritizira ekonomizacije socialnega dela zaradi njene učinkovitosti, temveč neoliberalno razumevanje ekonomizacije.

Druga strategija govori o ekonomizaciji kot sprejetju in uporabi poslovnih konceptov in aparata v socialnem delu, ki pa večinoma niso preizkušeni. Neoliberalne dogme se ponavljajo na papagajski način. Storilnost in učinkovitost neoliberalne ekonomije se prikazujeta razmerno nekritično in brez premisleka o tem, kje sploh sta v enačbi. Zaradi javnega in zasebnega financiranja v oddelke socialnih služb prihajajo izvedenci, ki nimajo pojma o socialnem delu, a kljub temu verjamejo, da so usposobljeni za ocenjevanje, ali naj ukinjajo delovna mesta ali ne. Tem primerom Dimmel pravi asimilacijsko stališče (*op. cit.*).

Zadnji odziv govori o obnovitvi družbeno-kritične politične funkcije socialnega dela (cf. Hauptert 2005, Lindenberg 2000, Kruse 2004). Socialno delo velja za »stroko, ki se ukvarja s človekovimi pravicami«, kakor ga je imenovala Slivia Staub-Bernasconi (1995: 57ff). Po mnenju Pierra Bourdieuja (1998) socialno delo v tem kontekstu izpodbija »neoliberalno invazijo« in je usmerjeno k družbeni pravičnosti.

SKLEP

Eden od najbolj znanih gurujev menedžmenta, Peter Drucker (1955), je takole pojasnil razliko med učinkovitostjo in storilnostjo:

Biti učinkovit pomeni delati na pravih stvareh; biti storilen pomeni delati prave stvari; učinkovit in storilen pa pomeni delati pravilno prave reči.

Če izhajam iz zgornje definicije, bi zagovornike neoliberalne ekonomije vprašal tole:

kako učinkovita in storilna je svetovna ekonomija, ki jo obvladuje neoliberalna ideologija, če vsak dan strada 18.000 otrok, medtem ko hkrati uničujejo presežke hrane (Organizacija za hrano in kmetijstvo 2005)?

Kako učinkovita oziroma storilna je ekonomija, ki vidi v pridelovanju in izvozu ogromnih količin hrane v državah tretjega sveta krmo za evropsko živino, medtem ko lokalno prebivalstvo živetari pod eksistenčno ravno in občasno strada?

Kako učinkovita je globalna ekonomija, ki uničuje okolje in neusmiljeno izkorišča delavce zaradi maksimiranja dobička in ki je odgovorna za to, da 186 milijonov otrok dela v razmerah, ki se ne razlikujejo prav veliko od suženjstva, in to samo zato, da se povečajo dobički multinacionalnih družb (Mednarodna organizacija dela 2002)?

Drugi primeri o tem, kako učinkovito se izkorišča delavce, pustoši okolje, privatizira javne dobrine, so podrobno opisani v Črni knjigi (Werner, Weiss 2006, Reimon, Felber 2003).

Skoraj vsak dan nam, pogosto prek medijev, kažejo, kako različna podjetja učinkovito razsipavajo denar.

Ali je resnično nujno, da se socialno delo usmerja po takih vzorih in se spušča na raven neoliberalne storilnosti in učinkovitosti, ki ljudi zaničuje? Samoumevno je, da si mora socialno delo vedno postavljati vprašanja, ali opravlja prave reči in ali jih dela pravilno, poleg tega pa mora o njih razmišljati in jih ocenjevati znanstveno in strokovno. Vendar ne pod univerzalnim nadzorom direktorjev in fetišistov poslovnega upravljanja, za katere storilnost pomeni maksimiranje dobička, učinkovitost pa »čim bolj gospodarno opravljanje dela«.

Logika socialnega dela ni logika trga in dobička. Trg ne sme odločati, ali naj nekdo prejme sredstva, s katerimi bo živel človeku dostojno življenje, ali ne. Socialno delo ni storitev z enakimi značilnostmi kot prodajano blago, temveč je rezultat skupnega truda vseh vpletenih – socialnega delavca in odjemalca – pri sočasnem urejanju in obvladovanju okoliščin. Zaradi tega je lahko uspešnejše v svojih prizadevanjih. Poslovni menedžment je

lahko v najboljšem primeru samo dopolnilna znanost, ne sme pa usmerjati socialnega dela.

Socialno delo je sestavni del socialne politike. Zato ga ne smemo razumeti kot podjetje za popravila, ki izboljšuje negativne družbene in gospodarske posledice. Za socialno delo to pomeni, da mora pri analizi vzrokov socialnih problemov in reševanja teh problemov usmeriti svojo pozornost v strukturne družbene dejavnike, o njih pisati in spoznanja razširjati v aktualnih družbeno-političnih razpravah ter s tem graditi kritični, alternativni javni prostor. Bolje integrirana mreža socialnih delavcev in socialnih institucij bi lahko ustvarila pritisk na odgovorne politike, da bodo opazili probleme socialnih delavcev in jih vzeli resno. Sposobnost, da se uprejo vsakemu nadaljnjemu poslabšanju osnovnega socialnega položaja v obliki krčenja socialnih služb, mora biti osrednja naloga socialnih delavcev (Butterwege 2006: 15).

Tudi za Mednarodno federacijo socialnega dela (IFSW 2004) je to osrednja naloga publicnega delovanja socialnega dela:

Dolžnost socialnih delavcev je, da opozorijo svoje kliente, odločevalce, politike in javnost na razmere, v katerih ni dovolj denarja oziroma so merila za razdeljevanje denarja in prakse zatiralska, nepravična in škodljiva.

Prevedla: Nina Kozinc

VIRI

- ALTVATER, ELMAR (1981), Der gar nicht diskrete Charme der neoliberalen Konterrevolution. V: *Prokla* 44: 5–23.
- BLANKENBURG, S. (1997), Der Neoliberalismus als theoretisches Konzept und Wegbereiter des modernen Rechtsextremismus. Freier Markt und Meinungsführerschaft. V: Schui, H., Ptak, R., Blankenburg, S., Bachmann, G., Kotzur, D. (ur.): *Wollt ihr den totalen Markt? Der Neoliberalismus und die extreme Rechte*. München: Droemersch Verlaganstalt Th. Knaur Nachfolger (53–11).
- BOURDIEU, P. (1998), Der Mythos »Globalisierung« und der europäische Sozialstaat. V: Bourdieu, P.: *Gegenfeuer: Wortmeldungen im Dienste des*

- Widerstands gegen die neoliberale Invasion.* Konstanz: Universitätsverlag Konstanz (39–52).
- BUTTERWEGGE, C. (2006): *Globalisierung, demographischer Wandel und Sozialarbeit im Wohlfahrtsstaat.* http://www.sozialearbeit.at/butterwegge_wandelsozialarbeit.pdf (7. 1. 2007).
- CHOMSKY, N. (1996), *Wege zur intellektuellen Selbstverteidigung: Medien, Demokratie und die Fabrikation von Konsens.* München: Marino VERLAG, TROTZDEM VERLAG.
- DIMMEL, N. (2006), *Verbetriebswirtschaftlichung, Privatisierung und sozialarbeiterisches (Doppel) Mandat – ein Bermuda-Dreieck der sozialen Arbeit?* <http://www.sozialearbeit.at> (7. 1. 2007).
- DRUCKER, P. (1955), *The Practice of Management.* New York: Collins. <http://www.qualisci.com/aboutus.asp?xYu3P=bcpvuvt> (7. 1. 2007).
- DIXON, K. (2000), *Die Evangelisten des Marktes: Die britischen Intellektuellen und der Thatcherismus.* Konstanz: Uvk
- FRIEDMAN, M. (1962), *Capitalism and Freedom.* Chicago: University of Chicago Press.
- (1971), *Kapitalismus und Freiheit.* Stuttgart: Seewald.
- GERLACH, T. (2000), *Denkgifte: Psychologischer Gehalt neoliberaler Wirtschaftstheorie und gesellschaftspolitischer Diskurse, Dissertation.* Bremen: Universität Bremen. <http://www.kritischepsychologie.de/texte/tg2000a.pdf>. (7. 1. 2007).
- HAUPERT, B. (2005), *Gegenrede: Wider die neoliberale Invasion der Sozialen Arbeit.* <http://www.qualitative-sozialforschung.de/haupert.htm> (7. 1. 2007).
- HENNECKE, H. J. (2000), *Friedrich August von Hayek: Die Tradition der Freiheit.* Düsseldorf: Wirtschaft und Finanzen.
- IFSW (2004), *Ethics in social work.* <http://www.sozialearbeit.at> (7. 1. 2007).
- KLEVE, H. (2003), *Sozialarbeitswissenschaft, Systemtheorie und Postmoderne.* Freiburg i.B.: Lambertus.
- KLEVE, H., HAVE, B., HAMPE-GROSSER, A., MÜLLER, M. (2006), *Systemisches Case-Management: Falleinschätzung und Hilfeplanung in der Sozialen Arbeit.* Dunaj: Carl-Auer-Systeme.
- KRUSE, J. (2004), *Soziale Arbeit als disziplinierende Simulation: Eine kritische Analyse der Ökonomisierung Sozialer Arbeit.* V: *Soziale Arbeit* 7: 256–262.
- KURZ, R. (2001), *Schwarzbuch Kapitalismus: Ein Abgesang auf die Marktwirtschaft.* München: Ullstein.
- LINDENBERG, M. (2000), *Von der Sorge zur Härte: Kritische Beiträge zur Ökonomisierung Sozialer Arbeit.* Bielefeld: Kleine Verlag.
- Mednarodna organizacija dela (International Labour Organisation) (2002), *Jedes Kind zählt.* Ženeva.
- MICHALITSCH, G. (2002), *Was ist Neoliberalismus?* http://www.attac.at/uploads/media/neoliberalismus_michalitsch_02.pdf (7. 1. 2007).
- NEGT, O. (1997), *Neuzugänge zum Marx'schen Denken.* *Zeitschrift Marxistische Erneuerung* 30: 38–46.
- Organizacija za hrano in kmetijstvo (Food and Agriculture Organisation) (2005), *The State of Food Insecurity in the World 2005.* <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/a0200e/a0200e.pdf> (28. 6. 2011).
- REIMON M., FELBER C. (2003), *Schwarzbuch Privatisierung.* Dunaj: Ueberreuter.
- SCHNURR, S. (2005), *Managerielle Deprofessionalisierung? V: Neue Praxis* 3: 239–242.
- STAUB-BERNASCONI, S. (1995), *Systemtheorie, soziale Probleme und Soziale Arbeit: lokal, national, international oder: Vom Ende der Bescheidenheit.* Bern: Paul Haupt.
- STIGLITZ, J. (2003), *Schatten der Globalisierung.* München: Goldmann.
- VALDÉS, J. G. (1995), *Pinochet's Economists.* Cambridge (ZDA): Cambridge University Press.
- WERNER, K., WEISS, H. (2006), *Das neue Schwarzbuch Markenfirmen: Die Machenschaften der Weltkonzerne.* Dunaj/Frankfurt am Main: Ullstein.
- WIFO-Weißbuch (2006), *Mehr Beschäftigung durch Wachstum auf Basis von Innovation und Qualifikation.* [http://test.wifo.ac.at/www/servlet/www.upload.DownloadServlet/bdoc/S_2006_weissbuch_zusammenfassung_27639\\$.PDF](http://test.wifo.ac.at/www/servlet/www.upload.DownloadServlet/bdoc/S_2006_weissbuch_zusammenfassung_27639$.PDF) (7. 1. 2007).
- WILKE, G. (2002), *John Maynard Keynes.* Frankfurt am Main: Campus.

dela, teorija družbenih problemov, prispevek žensk k disciplini in poklicu socialnega dela. Je prejemnica nagrade Katherine Kendall v letu 2010 za življenjski mednarodni prispevek k izobraževanju za socialno delo. Kontakt: staubernasco@bluewin.ch.

Sarah Banks

OD STROKOVNE ETIKE DO ETIKE V STROKOVNEM DELU

REFLEKSIJE O UČENJU IN POUČEVANJU
V SOCIALNEM DELU

Podana so razmišljanja o vidikih uveljavljene literature o strokovni etiki, ki poudarjajo kodekse etike, ravnanje in racionalno odločanje v težavnih primerih. Avtorica dokazuje, da takšni pristopi ponujajo relativno umetno, abstraktno in ozko zasnovan pogled na etiko. Razpravlja tudi o tem, kakšne bi bile lahko posledice premika poudarka k bolj kompleksnemu konceptu etike v poklicnem življenju za učenje in poučevanje, pri tem pa je posebna pozornost namenjena predanosti in osebnosti tistih, ki delajo v praksi, in specifikam kontekstov, v katerih delajo. Izsek iz intervjuja s socialno delavko je uporabljen za preučevanje moralnega dojemanja, sočutja in domišljije, ki so del vsakodnevne etične prakse.

KLJUČNE BESEDE: socialni poklici, kontekst, etični primeri, etični kodeksi, etično odločanje, čustveno delo.

Sarah Banks je profesorica na Šoli uporabnih družbenih ved na Univerzi v Durhamu, Združeno kraljestvo. Ukvarja se s področjem poklicne etike v socialnem delu, skupnostnim socialnim delom in socialnim delom z mladimi. Je sourednica znanstvene revije *Ethics and Social Welfare*. Kontakt: s.j.banks@durham.ac.uk.

Christian Stark

NEOLIBERALIZEM – IZZIVI ZA PRAKSO IN ETIKO SOCIALNEGA DELA

Neoliberalizem lahko opišemo kot gospodarsko-politični projekt kapitalističnih elit, ki vključuje ekonomizacijo vseh področij življenja, privatizacijo, ekonomsko globalizacijo in deregulacijo. Članek obsega kratek zgodovinski pregled razvoja neoliberalizma, mitov in načel nove neoliberalne »religije« in »proizvajanje soglasja«. Avtor opiše tudi posledice teh procesov za socialne politike in socialno delo. Tri izmed posledic so slabljenje države blaginje, povečevanje prepada med bogatimi in revnimi in razvoj, za katerega sta značilna ekonomizacija socialnega dela in work-fare namesto welfare. Avtor opiše odziv socialnega dela na ta razvoj in razpravlja o nekaterih potrebnih nasprotnih strategijah. Logika socialnega dela ni logika dobička. Trg ne sme vplivati na odločitev, ali lahko nekdo prejme potrebna sredstva za človeka dostojno življenje. Socialno delo je osrednja prvina socialne politike in ne le sredstvo za zmanjševanje ali ohranjanje ravni revščine oz. zmanjševanje posledic neoliberalne politike.

KLJUČNE BESEDE: ekonomizacija socialnega dela, politično socialno delo, etika v socialnem delu, država blaginje, socialna politika.

Christian Stark je magister teologije (Univerza v Salzburgu), magister pedagogike in politologije ter doktor pedagogike (Univerza v Innsbrucku). Diplom iz socialnega dela je pridobil na Akademiji za socialno delo v Innsbrucku. Od leta 2004 je profesor socialnega dela na višji šoli v Linzu in od leta 2010 predstojnik magistrskega programa socialnega dela s posebnim poudarkom na medkulturnih kompetencah. Osrednje teme njegovega pedagoškega dela so etika, teorija in zgodovina socialnega dela in brezdomstva ter medkulturno socialno delo. Kontakt: christian.stark@fh-linz.at.

»International Doctoral Studies in Social Work« (In-dosow). Her areas of interest include: social work as a discipline and profession, social work and human rights, transnationalisation of social work, theory of social problems, and contribution of women to the discipline and profession of social work. In 2010 she received the Katherine Kendall award »For a Lifetime of Distinguished International Service to Social Work Education.« Contact: staubernasco@bluewin.ch.

Sarah Banks

FROM PROFESSIONAL ETHICS TO ETHICS IN PROFESSIONAL LIFE

REFLECTIONS ON LEARNING AND TEACHING
IN SOCIAL WORK

The article offers some reflections on features of the traditional professional ethics literature, focusing on codes, conduct and rational decision-making in difficult cases. It is argued that this kind of approach offers a rather artificial, abstract and narrow conception of ethics. Consideration is then given to what might be the implications for learning and teaching of shifting emphasis towards a more embedded conception of ethics in professional life, with a focus on the commitment and character of professional practitioners and the specificities of the contexts in which they work. An excerpt from an interview with a social worker is used to examine the work of moral perception, empathy and imagination that are part of everyday ethical practice.

KEYWORDS: social professions, context, ethics cases, codes of ethics, ethical decision-making, emotional labour.

Sarah Banks is a professor in the School of Applied Social Sciences, Durham University, UK. She researches in the field of professional ethics in social, community and youth work and is co-editor of the journal *Ethics and Social Welfare*. Contact: s.j.banks@durham.ac.uk.

Christian Stark

NEOLIBERALISM – CHALLENGES FOR SOCIAL WORK PRACTICE AND ETHICS

Neoliberalism can be described as an economic-political project of capitalist elites involving economization of all areas of life, privatization, economic globalization and deregulation. The article gives a short historical overview of the development of neoliberalism, the myths and tenets of the new neoliberal »religion« and the »manufacturing of consent«. Additionally, the article describes the consequences for social policy and social work, which include the reduction of welfare state, the widening of the gap between the rich and the poor, and also a development that can be outlined with the following key terms: economization of social work, work-fare instead of welfare. Finally the article describes the reaction of social work to this development. Some necessary anti-strategies are also discussed. The logic of social work is not the logic of profit. The market must not have the power to decide whether someone receives the necessary means for a life of human dignity. Social work is a central part of social policy and not only an instrument to alleviate or conserve poverty, or to lessen the consequences of neoliberal policy.

KEYWORDS: economization of social work, political social work, ethics in social work, welfare state, social policy.

Christian Stark graduated at the University of Salzburg with a Master of theology, at the University of Innsbruck with a Master of pedagogics and political sciences and a Doctor of pedagogics. He was awarded a Diploma of Social Work at the Academy of Social Work in Innsbruck. He is professor of social work since 2004 at the University of Applied Sciences Linz/Upper Austria and director of the master programme Social work with focus on intercultural competence since 2010. His main topics in teaching and research are: ethics, theory and history of social work and homelessness and intercultural social work. Contact: christian.stark@fh-linz.at.